

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-44-70>

УДК 338.48

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ В УМОВАХ ВІЙНИ

FEATURES OF THE FUNCTIONING OF TOURIST INDUSTRY SUBJECTS IN THE CONDITIONS OF WAR

Машіка Ганна Василівна

доктор географічних наук, професор,
Державний вищий навчальний заклад
«Ужгородський національний університет»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6063-5823>

П'ятка Наталія Степанівна

кандидат економічних наук, доцент,
Мукачівський державний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9810-3961>

Mashika Hanna

State Higher Educational Institution «Uzhhorod National University»

Piatka Nataliia

Mukachevo State University

У статті висвітлені особливості функціонування суб'єктів туристичної індустрії в умовах війни з позиції практичного підходу. З'ясовано, що повномасштабна російсько-українська війна скоротила доходи національного бюджету від туризму майже на 26%. Визначено, що за перші шість місяців 2022 року було сплачено на 25,7% менше податків, ніж за аналогічний період 2021 року. Виявлено зростання активності туристичних агентств, завдяки якому до бюджету надійшло на 41% більше коштів, ніж за відповідний період минулого року. Встановлено, що на 21% скоротилася діяльність туристичних операторів, які сплатили лише 83 млн. грн. податків проти 106 млн. грн. у держбюджет за перше півріччя за аналогічний період минулого року. Дослідження показало, що найбільші податкові платежі у першому півріччі 2022 року продемонстрували м. Київ та Львівська, Івано-Франківська, Київська та Одеська області. Виявлено в цілому позитивне відновлення діяльності суб'єктів туристичної індустрії, порівнюючи із часом, коли весь туристичний бізнес зупинився внаслідок повномасштабного вторгнення ворога на територію України.

Ключові слова: туристична індустрія, туристичне агентство, туристичний оператор, дохід, бюджет, територія, війна, відновлення.

The article highlights the peculiarities of the functioning of the subjects of the tourism industry in the conditions of war from the standpoint of a practical approach. It was found that the full-scale Russian-Ukrainian war reduced the national budget's income from tourism by almost 26%. It was determined that 25.7% less taxes were paid in the first six months of 2022 than in the same period of 2021. An increase in the activity of travel agencies was revealed, thanks to which the budget received 41% more funds than in the corresponding period last year. It was established that the activity of tourist operators, who paid only UAH 83 million, decreased by 21%. taxes against UAH 106 million. to the state budget for the first half of the year for the same period last year. The study showed that the largest tax payments in the first half of 2022 were demonstrated by the city of Kyiv and the Lviv, Ivano-Frankivsk, Kyiv, and Odesa regions. Today, in the conditions of the war, tourism in Ukraine suffers huge losses both due to the lack of tourist flows and the loss of tourist and recreational potential in the occupied territories, which are suffering from hostilities. The post-war recovery of the tourism sector requires huge capital investments and active promotion of tourist flows in order to restore and rebuild the tourism sector as soon as possible. the war was almost devastating for tourism. Closed airspace, difficulties with payment and the unreliable security situation nullified all the conditions necessary for the "survival" of tourism. However, despite all the complexity of the situation, tourism in Ukraine continues to function. It adapts to new realities, finds solutions, lays the foundation for future development and works towards one common goal. A generally positive recovery of the activities of the tourism industry subjects was revealed, compared to the time when the entire tourism business stopped due to the full-scale invasion of the enemy on the territory of Ukraine.

Keywords: tourism industry, travel agency, tour operator, revenue, budget, territory, war, recovery.

Постановка проблеми. Жорстока російсько-українська війна завдала значної шкоди як економіці України, так і світовій економіці. Розглядаючи вплив війни на економічний аспект, зауважимо суттєвий негативний вплив цього явища і на сферу туризму. Зараз війна в Україні «кидає» серйозні виклики туристичній галузі, яка все ще оговтується від пандемічних потрясінь. Зважаючи на останні тенденції, відбувається слабе відновлення туризму, але при цьому зауважимо, що існує значна невизначеність щодо майбутніх перспектив та інвестицій у цей напрямок.

Зважаючи на безпрецедентність подій, що відбуваються на території України, питання розвитку туризму має велике значення в контексті відновлення національної економіки та переходить від теоретичного до практичного аспекту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблемам розвитку туризму та функціонуванню суб'єктів туристичної індустрії в умовах війни приділено значну увагу у дослідженнях багатьох науковців, зокрема на особливу увагу заслуговують Н. Барвінок, Л. Демчук, А. Зарубіна, С. Калініченко, Т. Колеснік, М. Мальська, А. Моца, Н. Середа, Е. Сіра, Н. Федорченко, О. Шевченко, С. Шевчук, С. Яців та інші.

Відповідно, на сьогодні першочерговим завданням є висвітлення питань функціонування суб'єктів туристичної індустрії в умовах війни з позиції практичного аспекту.

Мета – висвітлити особливості функціонування суб'єктів туристичної індустрії в умовах війни з позиції практичного підходу.

Виклад основного матеріалу. Серед усіх галузей туризм займає третє місце за доходами для національної економіки. Доходи від туризму та відповідні податки становлять значну частину бюджету. Саме туризм дає поштовх для розвитку різних ланок інфраструктури, в тому числі торговельних підприємств. Сфера туризму забезпечує багато робочих місць і можливостей, а також створює умови для ведення бізнесу в галузях, бізнес-процеси яких тісно пов'язані з туристичною індустрією.

Доцільно відзначити, що економічні та соціальні наслідки сфери туризму є далекосяжними [1]: збільшення місцевого доходу; розвиток промислової та соціальної інфраструктури туристичних центрів; розвиток галузей, пов'язаних з виробництвом різноманітних туристичних послуг; сприяння розвитку культурних і народних промислів; створення робочих місць.

З огляду на те, доцільно розглянути ключові аспекти розвитку туризму. Відзначимо, що потік туристів в Україну погіршився у 2014 році, коли Російська Федерація окупувала Автономну Республіку Крим і частини Донецької та Луганської областей, а також почалася російсько-українська війна. Крім того, карантинні обмеження, пов'язані з поширенням вірусу COVID-19, не найкращим чином відобразилися на туристичній сфері. Найболючішим викликом для туристичної сфери та країни в цілому стало повномасштабне вторгнення ворога на територію України 24 лютого 2022 року. Різкий спад і зникнення туристичних потоків у деяких регіонах негативно вплинули на економіку країни.

Сьогодні в умовах війни туризм в Україні зазнає величезних втрат як через відсутність туристичних потоків, так і через втрату туристично-рекреаційного потенціалу на окупованих територіях, які потерпають від бойових дій. Післявоєнне відновлення туристичного сектору потребує величезних капіталовкладень та активного сприяння туристичним потокам, щоб якомога швидше відновити та перебудувати туристичний сектор.

За даними Euromonitor International, у 2022 році війна в Україні обійдеться світові в 6,9 млрд. дол. США у вигляді збитків від в'їзного туризму. Розмір збитку та довгостроковий вплив таких процесів важко оцінити. Це пояснюється тим, що бойові дії все ще тривають по всій країні [2].

Відзначимо, що 2022 рік став черговим випробуванням для туристичної галузі України. На сьогоднішній день втрати важко оцінити, оскільки вони залежать від кількості зруйнованих культурно-історичних пам'яток, туристичних напрямків, тривалості бойових дій, розмірів окупованих і замінованих територій.

Для визначення того, які зміни відбулися із суб'єктами туристичної індустрії, доцільно здійснити аналіз динаміки кількості зареєстрованих суб'єктів, які займаються туристичною діяльністю в Україні в умовах війни. Так, станом на 1 жовтня, порівнюючи із даними на 1 квітня відбулося скорочення кількості зареєстрованих фізичних осіб-підприємців – туристичних агентств на 269 одиниць, натомість незначно зросла кількість суб'єктів із надання інших туристичних послуг із бронювання та пов'язаною з цим діяльністю (табл. 1). Своєю чергою, кількість зареєстрованих юридичних осіб – туристичних агентств знизилась на 7 одиниць, а кількість юридичних осіб – туристичних операторів та суб'єктів

Таблиця 1

**Кількість зареєстрованих фізичних осіб-підприємців та юридичних осіб
за видами туристичної діяльності**

Суб'єкт туристичної індустрії	на 1 жовтня 2022 року		на 1 липня 2022 року		на 1 квітня 2022 року	
	Ф ¹	Ю ²	Ф ¹	Ю ²	Ф ¹	Ю ²
Туристичні агентства	5768	4567	5847	4575	6037	4574
Туристичні оператори	103	2109	104	2112	106	2108
Суб'єкти із надання інших послуг із бронювання та пов'язаної з цим діяльності	737	639	704	637	714	637

Примітка: Ф – фізичні особи-підприємці [3], Ю – юридичні особи [4]

із надання інших послуг із бронювання та пов'язаної із цим діяльності зросла на 1 та 2 одиниці відповідно.

За шість місяців 2022 року представники української туристичної галузі сплатили на 25,7% менше податків, ніж за аналогічний період 2021 року. Так, загальна кількість платників податків, які займалися туризмом, у першій половині війни становила в середньому 17%. Зростання доходів зафіксовано від діяльності туристичних агентств, які принесли до державного бюджету на 41% більше коштів, ніж за відповідний період минулого року. Аналітики пояснюють це тим, що звітний період включав перші два місяці перед війною, які характеризуються раннім бронюванням на новорічні та різдвяні свята [5].

Водночас за перше півріччя 2022 року зафіксовано зниження на 21% від діяльності туристичних операторів, які сплатили лише 83 млн. грн. податку до держбюджету, тоді як за аналогічний період 2021 року до бюджету держави було сплачено 106 млн. грн.

Найбільші податкові платежі у першому півріччі 2022 року продемонстрували м. Київ та Львівська, Івано-Франківська, Київська та Одеська області. Зростання зафіксовано в Івано-Франківській (63%), Львівській (51%) та Київській (16%) областях. Проте, якщо порівнювати суму з тим же періодом 2021 року, то зменшилися надходження на 82,3% в Одеській області та 34% в м. Києві [5].

Прогнози засвідчують, що економічні збитки туристичної галузі країни зростатимуть. Причина відома всім – війна. Частина території України окупована або знаходиться в зоні, де ведуться бойові дії, а туристична діяльність там неможлива. Інша частина, західні та центральні області, слугує переважно притулком для українців, які через російську агресію були змушені покинути рідну землю.

Варто підкреслити, що ситуація з туристичним механізмом не надто втішна, але принаймні в Україні він повільно оживає. Судячи з найбільших податків, популярністю користуються Івано-Франківська, Львівська, Київська та Одеська області. Водночас дещо відновлюється й іноземний туризм.

Так, з початку літа певною мірою поживилася діяльність туристичних операторів, що спеціалізуються на внутрішніх поїздках. Порівняно з минулим роком, ринок туристичних операторів, діяльність яких пов'язана з організацією турів в Україні, відновив свою роботу на 20-50% [6].

Зауважимо, що війна виявилася майже руйнівною для туризму. Закритий повітряний простір, труднощі з оплатою та ненадійна ситуація з безпекою звела нанівець усі умови, необхідні для «виживання» туризму. Проте, незважаючи на всю складність ситуації, туризм в Україні продовжує функціонувати. Він пристосовується до нових реалій, знаходить рішення, закладає основу для майбутнього розвитку та працює на одну спільну мету.

Нестабільне середовище створило нові загрози та ризики для ефективної діяльності суб'єктів туристичної індустрії та висунуло більш жорсткі вимоги до організації управління безпекою та здоров'ям туристів. Водночас управління впливом цих загроз виходить за рамки туристичного ринку. Подальший розвиток та безпека вітчизняного туристичного сектору значною мірою залежить від злагодженості зусиль державних органів, громадськості та бізнес-спільноти. Подолання існуючих негативних тенденцій вимагатиме розробки комплексних та системних заходів, а також алгоритмів їх реалізації з використанням правових, фінансових та інноваційних методів впливу на туристичну сферу [7]

Діяльність суб'єктів індустрії туризму значно підтримує державний бюджет, оскільки під час військових дій ця функція є дуже важливою. Навіть після встановлення миру на внутрішньому ринку спостерігатимуться нові тенденції розвитку туризму. Зростає потреба в оздоровленні та відпочинку (відпочинок на морі, в горах, у лісі). Активно розвиватимуться види релаксаційного туризму, що сприяють відновленню психічних і фізичних сил. Будуть організовані екскурсії місцевими та знайомими місцями, а також підвищиться інтерес до історії та традицій. Туристичний імідж України не повинен втратити комплексність.

Висновки. Повномасштабна російсько-українська війна скоротила доходи національного бюджету від туризму майже на 26%. Визначено, що за перші шість місяців 2022 року було сплачено на 25,7% менше податків, ніж за аналогічний період 2021 року. Загальна кількість платників податків, зайня-

тих у сфері туризму, скоротилася на 17%. Виявлено зростання активності туристичних агентств, завдяки якому до бюджету надійшло на 41% більше коштів, ніж за відповідний період минулого року. Це можна пояснити тим, що в до початку війни був попит на ранне бронювання на новорічні та різдвяні свята. Встановлено, що на 21% скоротилася діяльність туристичних операторів, які сплатили лише 83 млн. грн. податків проти 106 млн. грн. у держбюджет за перше півріччя за аналогічний період минулого року. Дослідження показало, що найбільші податкові платежі у першому півріччі 2022 року продемонстрували м. Київ та Львівська, Івано-Франківська, Київська та Одеська області.

В цілому зауважимо, що позитивне відновлення діяльності суб'єктів туристичної індустрії, порівнюючи із часом, коли весь туристичний бізнес зупинився внаслідок повномасштабного вторгнення ворога на територію України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Туризм в умовах війни. URL: <https://www.synevir.info/%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%BC-%D0%B2-%D1%83%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%85-%D0%B2%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8>.
2. Проект Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Відновлення та розбудова інфраструктури». URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/nacionalna-rada-z-vidnovlennya-ukrayini-vid-naslidkiv-vijni/robochi-grupi>.
3. Кількість зареєстрованих фізичних осіб-підприємців за видами економічної діяльності. URL: https://ukrstat.gov.ua/edrpoj/ukr/EDRPU_2022/fop_kved/arh_kzf_kved_22.htm
4. Кількість зареєстрованих юридичних осіб за видами економічної діяльності. URL: https://ukrstat.gov.ua/edrpoj/ukr/EDRPU_2022/kved/arh_kved_22.htm.
5. Через війну надходження до держбюджету від тур галузі скоротилися майже на 26%. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/cherез-viyну-nadhodzhennya-do-derzhbyudzhetu-vid-turgaluzi-skorotilisya-mayzhe-na-26>.
6. У відпустку після перемоги. Як турбізнес виживає під час війни. URL: <https://www.rbc.ua/rus/travel/vidpustku-pislya-peremogi-k-turbiznes-vizhivae-1663770271.html>.
7. Фастовець О. О. Сфера туризму у повоєнний період: досвід для України. Економіка та суспільство. 2022. Випуск 40. URL: <https://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/1481/1427>.

REFERENCES:

1. Turyzm v umovakh viiny [Tourism in war conditions]. Available at: <https://www.synevir.info/%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%BC-%D0%B2-%D1%83%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%85-%D0%B2%D1%96%D0%B9%D0%BD%D0%B8>.
2. Proekt Planu vidnovlennia Ukrainy. Materialy robochoi hrupy «Vidnovlennia ta rozbudova infrastruktury» [Project of the Recovery Plan of Ukraine. Materials of the working group "Restoration and development of infrastructure"]. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/nacionalna-rada-z-vidnovlennya-ukrayini-vid-naslidkiv-vijni/robochi-grupi>.
3. Kilkist zareiestrovanykh fizychnykh osib-pidpriyemtsiv za vydamy ekonomichnoi diialnosti [Number of registered individual entrepreneurs by type of economic activity]. Available at: https://ukrstat.gov.ua/edrpoj/ukr/EDRPU_2022/fop_kved/arh_kzf_kved_22.htm.

4. Kilkist zareiestrovanykh yurydychnykh osib za vydamy ekonomichnoi diialnosti [Number of registered legal entities by types of economic activity]. Available at: https://ukrstat.gov.ua/edrpoj/ukr/EDRPU_2022/kved/arh_kved_22.htm.

5. Cherez viinu nadkhodzhennia do derzhbiudzhetu vid tur haluzi skorotylysia maizhe na 26% [Because of the war, revenues to the state budget from the tour industry decreased by almost 26%]. Available at: <https://www.tourism.gov.ua/blog/cherez-viynu-nadhodzhennya-do-derzhbyudzhetu-vid-turgaluzi-skorotilisya-maizhe-na-26>.

6. U vidpustku pislia peremohy. Yak turbiznes vyzhyvaie pid chas viiny [On vacation after victory. How the tourism business survives during the war]. Available at: <https://www.rbc.ua/rus/travel/vidpustku-pislya-peremogi-k-turbiznes-vizhivae-1663770271.html>.

7. Fastovets, O. O. (2022). Sfera turyzmu u povoiennyi period: dosvid dlia Ukrainy [The sphere of tourism in the post-war period: experience for Ukraine]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, 40. Available at: <https://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/download/1481/1>.